

ŁUKASZ BURKIEWICZ

**POLITYKA EGIPSKIEGO SUŁTANATU MAMELUKÓW
WOBEC ŁACIŃSKIEGO KRÓLESTWA CYPRU W XV WIEKU**

W dniu 28 maja 1291 r. Mamelucy pod dowództwem sułtana Al-Aszrafa Salah ad-Din Chalila (1290-1293) opanowali Akkę, stolicę Królestwa Jerozolimskiego, definitywnie kończąc blisko dwustuletnią obecność Franków w Ziemi Świętej¹. Co prawda oddziały krzyżowców broniły się jeszcze w kilku innych miastach, ale po kolei padały one pod naporem muzułmanów. Tyr skapitulował jeszcze przed upadkiem Akki, w dniu 18 lub 19 maja, Sydon 14 lipca, Bejrut 21 lipca, Jaffa 30 lipca, Tortosa 3 lipca, a Aslis 14 sierpnia². Jedynie ufortyfikowana, lecz pozbawiona słodkiej wody, położona w odległości 5 kilometrów od Tortosy wysepka Arwad (Ruad) pozostała w rękach templariuszy do 1302 roku³.

Upadek Królestwa Jerozolimskiego spowodował, że Cypr przyjął rolę najdalej wysuniętego na Wschód bastionu chrześcijaństwa. Ta była prowincja bizantyńska, o którą Konstantynopol był zmuszony toczyć ciężkie boje z Arabami, stała się łupem krzyżowców w trakcie III wyprawy krzyżowej. Wówczas, na początku maja 1191 r., podążająca do Ziemi Świętej flota króla Anglii Ryszarda Lwie Serce przybiła do brzegów Cypru, będącego w tamtym czasie w rękach bizantyńskiego uzurpatora Izaaka Dukasa Komnena. Ryszard Lwie Serce

¹ *Chronique d'Amadi [Cronaca di Francesco Amadi]*, [w:] *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, publ. M. René de Mas Latrie, t. I, Paris 1891-1893, s. 219-226; A. Leopold, *How to Recover the Holy Land. The Crusade Proposals of the Later Thirteenth and Early Fourteenth Centuries*, Aldershot 2000, s. 8; G. Hill, *A History of Cyprus*, Vol. II, Cambridge 1940-1952, s. 187.

² N. Housley, *The Later Crusades 1274-1580*, Oxford 1992, s. 17; S. Runciman, *Dzieje wypraw krzyżowych*, t. III, tłum. J. Schwakopf, Warszawa 1988, s. 390-391; Ł. Burkiewicz, *Na styku chrześcijaństwa i islamu. Krucjaty i Cypr w latach 1191-1291*, Kraków 2008, s. 131-132.

³ N. Coureas, *The Changing Military Role of Cyprus in the Crusading Movement and the Defence of Latin Christendom against Islam, 1191-1388*, [in:] *Δόρυμνα. A tribute to the A.G. Leventis Foundation on the occasion of its 20th Anniversary*, Nicosia 2000, s. 248; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 216; P.W. Edbury, *The Suppression of the Templars in Cyprus, 1307-1312*, "St John Historical Society Proceedings" 2003, s. 27.

w ciągu 3 tygodni pokonał niezbyt silne oddziały greckie i zajął wyspę⁴. Kiedy jednak król przygotowywał się do drogi powrotnej do Anglii, Cypr stał się dla niego swoistym ciężarem. Początkowo odsprzedał go templariuszom, jednak rycerze zakonni nie potrafili podporządkować sobie greckiej ludności wyspy⁵. Wobec tego król Anglii znalazł nowego kupca – Gwidona z Lusignan, króla jerozolimskiego, który w 1192 r., wobec utraty poparcia w swoim królestwie, chętnie przyjął propozycję Ryszarda Lwie Serce⁶. Obok chylącego się ku upadkowi Królestwa Jerozolimskiego, Cypr szybko stał się oazą spokoju w niestabilnym lewantyńskim regionie. Następca Gwidona, jego brat Amalryk I z Lusignan (1194-1205), złożył hołd lenny cesarzowi Henrykowi VI Hohenstaufowi i w zamian otrzymał od niego koronę królewską, którą założył mu na głowę we wrześniu 1197 r. w Nikozji biskup Hildesheim, Konrad z Kwerfurtu⁷. Amalryk doprowadził również do ustanowienia na wyspie obrządku łacińskiego, a w styczniu 1198 r. przyjął tytuł króla jerozolimskiego, łącząc dwa największe państwa łacińskie na Wschodzie⁸. Mimo iż po śmierci Amalryka dynastia Lusignan straciła koronę jerozolimską, to przez niemal całe XIII stulecie Cypr, wobec kolejno upadających enklaw frankijskich w Syrii i Palestynie, był oparciem dla podążających do Ziemi Świętej krucjat. Jeszcze na kilkanaście lat przed zdobyciem Akki władcy Cypru ponownie zasiedli na tronie jerozolimskim, a mieszkańcy łacińskich posiadłości w Syrii i Palestynie w królach z dynastii Lusignan upatrywali ostatniej szansy na ocalenie przed postępującym naporem muzułmańskim⁹.

Od 1250 roku władzę w Egipcie sprawowali Mamelucy, władcy wywodzący się z tureckich plemion z Azji Centralnej, byłych niewolników, stanowiących większość egipskich sił

⁴ G. Hill, op. cit., Vol. I, s. 318-320; Ł. Burkiewicz, *Na styku...*, ed. cit., s. 29-34.

⁵ E. de Lusignan, *Chorograffia, Et Breve Historia Universale: dell'Isola de Cipro principiando al tempo di Noe per in sino al 1572*, Bologna 1573, § 48-49; J. Richard, *Les révoltes chypriotes de 1191-1192 et les inféodations de Guy de Lusignan*, [in:] *Montjoie. Studies in Crusade History in Honour of Hans Eberhard Mayer*, eds. B.Z. Kedar, J. Riley-Smith et al., Aldershot 1997, s. 123-125; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 36-37; Ł. Burkiewicz, *Templariusze i ich wpływ na politykę wewnętrzną Królestwa Cypru w przededniu kasaty zakonu*, „*Studia Historyczne*” 2009, R.LII, Z. 1 (205), s. 4; idem, *Na styku...*, ed. cit., s. 39-41.

⁶ *Chronique d'Amadi*, t. I, s. 85; *Cronicha del Regno di Cypro di Diomede Strambaldi Ciprioto*, [w:] *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, publ. M. Réne de Mas Latrie, t. II, Paris 1891-1893, s. 8; *Chronique de l'île de Chypre par Florio Bustron*, éd. L. de Mas Latrie, [w:] *Mélanges historiques*, t. V, Paris 1886, s. 52; Ł. Burkiewicz, *Na styku...*, ed. cit., s. 42-43.

⁷ L. de Mas Latrie, *Histoire de l'Île de Chypre sous le règne de la Maison de Lusignan*, Paris 1852-1861, t. I, p. 127, t. II, s. 11, 31; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 49; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus and the Crusades, 1191-1374*, Cambridge 1991, s. 31; J. Phillips, *Łaciński Wschód 1098-1291*, [w:] *Historia krucjat*, red. J. Riley-Smith, tłum. K. Pachniak, Warszawa 2000, s. 141; N. Housley, *The Later Crusades...*, ed. cit., s. 182.

⁸ L. de Mas Latrie, op. cit., t. I, s. 145-146; J. Riley-Smith, *The Knights of St. John in Jerusalem and Cyprus c. 1050-1310*, London 1967, s. 93, 118-119; S. Runciman, op. cit., t. III, s. 97-98; P.W. Edbury, *The Kingdom...*, ed. cit., s. 33; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 58-60.

⁹ P.W. Edbury, *The Kingdom...*, ed. cit., s. 11-106; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 41-260; Ł. Burkiewicz, *Na styku...*, ed. cit., s. 45-133; idem, *Polityka Wschodnia Fryderyka II Hohenstaufa ze szczególnym uwzględnieniem jego stosunku do Królestwa Cypru (w świetle kroniki Filipa z Novary)*, „*Prace Historyczne Uniwersytetu Jagiellońskiego*” 2006, z. 133, s. 7-29.

zbrojnych w okresie władców z dynastii Ajjubidów. Kiedy umocnili swoje panowanie w Egipcie, stanęli na czele muzułmańskiej ekspansji, co roku odbierającej kolejne enklawy chrześcijanom w Ziemi Świętej¹⁰.

Pierwszym ważnym sukcesem Mameluków było zwycięstwo nad Mongołami w bitwie pod Ajn Dżalut 3 września 1260 roku¹¹. Powstrzymanie mongolskiej inwazji na Syrię umożliwiło podjęcie ofensywy przeciwko Frankom. Marsz po chrześcijańskie posiadłości rozpoczął sułtan mamelucki az-Zahir Rukn ad-Din Bajbars (1260-1277). Kolejno kapitulowały Cezarea, Hajfa, Arsuf, twierdza templariuszy Safed, Jaffa, Beaufort i Antiochia¹². W 1271 roku padły potężne twierdze Krak de Chévaliers (należąca do szpitalników) oraz krzyżacka Montfort¹³.

Po śmierci Bajbarsa jego politykę wobec Franków kontynuował sułtan al-Mansur Sajf ad-Din Kalaun (1279-1290), którego głównym celem stało się zdobycie Akki i likwidacja Królestwa Jerozolimskiego¹⁴. Swojego marzenia nie zdołał jednak zrealizować, ale doprowadził do niemal całkowitego unicestwienia enklaw frankijskich w Palestynie i Syrii¹⁵. Ostatecznym pogromcą pozostałości Królestwa Jerozolimskiego został jego syn Al-Aszrafa Salah ad-Din Chalila, który na wiosnę 1291 roku pomaszerował na Akkę i dokończył dzieło ojca¹⁶. Pierwszy bezpośredni kontakt Królestwa Cypru z sułtanatem Mameluków miał miejsce w maju 1271 roku. Stało się to przy okazji obecności w Ziemi Świętej oddziałów angielskich księcia Edwarda, późniejszego króla Anglii, które przybyły z zadaniem wsparcia obrony Królestwa Jerozolimskiego. W Ziemi Świętej towarzyszył mu władca Cypru, Hugon III z Lusignan (1267-1284), będący równocześnie królem jerozolimskim. Tymczasem sułtan mamelucki Bajbars postanowił skorzystać z nieobecności króla Hugona III na Cyprze i wyekspediował przeciwko mieszkańcom wyspy własną flotę z zadaniem złupienia portu w Limassol oraz dokonania ewentualnego rekonesansu. Wyprawa nie udała się, gdyż okręty podchodzące w nocy

¹⁰ R. Irwin, *The Middle East in the Middle Age: the Early Mamluk Sultanate 1250-1382*, London-Sydney 1986, s. 1-37.

¹¹ M. Małowist, *Tamerlan i jego czasy*, Warszawa 1985, s. 28; J. Hauziński, *Imperium mongolskie i jego państwa sukcesyjne*, [w:] *Wielka Historia Świata*, red. K. Baczkowski, Kraków 2005, t. 5, s. 552-553; S. Runciman, op. cit., t. III, s. 286-294; S. Kałużyński, *Dawni Mongołowie*, Warszawa 1983, s. 50-51; M. Balard, *Łaciński Wschód XI-XV wiek*, tłum. W. Ceran, Kraków 2010, s. 243-244.

¹² *Chronique d'Amadi*, t. I, s. 207; *Chronique de l'île de Chypre...*, ed. cit., s. 110; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 155-160; P.W. Edbury, *The Kingdom...*, ed. cit., s. 89, 92; idem, *Feudal Obligations in the Latin East*, "Byzantion" 1977, Vol. 47, s. 332; idem, *The Disputed Regency of the Kingdom of Jerusalem, 1264/6 and 1268*, "Camden Miscellany" 1979, Vol. 27, s. 8; J. Prawer, *Histoire du royaume latin du Jérusalem*, Paris 1969-1970, s. 461-475; J. Riley-Smith, *The Knights...*, ed. cit., s. 99.

¹³ L. de Mas Latrie, op. cit., t. I, s. 431; S. Runciman, op. cit., t. III, s. 311; N. Housley, *The Later Crusades...*, ed. cit., s. 10; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 166.

¹⁴ Ł. Burkiewicz, *Na styku...*, ed. cit., s. 127-129; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 179.

¹⁵ J. Hauziński, *Bliski Wschód...*, ed. cit., s. 579-581; M. Balard, *Wyprawy krzyżowe i łaciński Wschód XI-XIV w.*, tłum. M. Witkowski, Warszawa 2005, s. 261-264; S. Runciman, op. cit., t. III, s. 246-391.

¹⁶ G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 185-187; Ł. Burkiewicz, *Na styku...*, ed. cit., s. 129-131.

do portu rozbiły się na przybrzeżnych skałach. Do chrześcijańskiej niewoli dostało się 1,8 tys. muzułmanów, których następnie przetransportowano do Tyru i Akki, gdzie zostali sprzedani na miejscowych targach¹⁷.

W obronie Akki uczestniczył król Henryk II z Lusignan (1285-1306, 1306-1324). Przed samym upadkiem miasta zdołał uciec na Cypr, gdzie mając w perspektywie inwazję Mameluków, rozpoczął przygotowania do obrony wyspy¹⁸. Nie pomylił się co do intencji swoich przeciwników. Sułtan Chalil pragnął szybko opanować wyspę, gdzie uciekły niedobitki z Ziemi Świętej, a skąd mogła nastąpić ponowna inwazja Franków na Ziemię Świętą. „Cypr, Cypr, Cypr” – krzyczał sułtan, wskazując swoim emirom kierunek ekspansji, i nakazał wybudować 100 okrętów przeznaczonych do wyprawy na Cypr¹⁹. Nim wyprawa doszła do skutku, Chalil został zamordowany w 1293 roku, a jego następcy zaniechali planów podboju Cypru, nie widząc potrzeby rozbudowywania floty i tym samym opanowania wyspy²⁰.

Papieskie embargo na handel z Mamelukami, ogłoszone po upadku Akki, praktycznie nie było przestrzegane. Kupcy z Europy zaopatrywali się w towary na Cyprze, który od końca XIII w. był najistotniejszym *entrepôts* w handlu pomiędzy Wschodem a Zachodem²¹. Kiedy w końcu Papiestwo spostrzegło, jak wyglądało przestrzeganie zakazu handlu z muzułmanami, postanowiło sprzedawać zezwolenia na handel z nimi, a środki uzyskane z tego tytułu miały trafiać na cele krucjatowe²². To był cios dla Cypru, który z roli pośrednika w wymianie handlowej czerpał ogromne zyski, a wyspa przeżywała okres gospodarczej prosperity. Po złagodzeniu embarga kupcy z Wenecji i Katalonii płynęli bezpośrednio do Aleksandrii, omijając oczywiście porty cypryjskie, i tam zaopatrywali się w orientalne produkty²³.

Sytuacji postanowił zaradzić władca Cypru Piotr I z Lusignan (1359-1369), który pod sztandarami krucjaty przeciwko niewiernym zamierzał zorganizować wyprawę krzyżową. Jak się później okazało, była ona elementem jego polityki zmierzającej do zlikwidowania największego gospodarczego konkurenta dla cypryjskiego portu Famagusta, egipskiej Aleksandrii.

¹⁷ P.W. Edbury, *The Kingdom...*, ed. cit., s. 92; idem, *The Lusignan Kingdom of Cyprus and its Muslim Neighbours*, Nicosia 1993, s. 17; D. Alastos, *Cyprus in history. A survey of 5000 years*, Nicosia 1955, s. 159.

¹⁸ S. Runciman, op. cit., t. III, s. 387-390; Ł. Burkiewicz, *Na styku...*, ed. cit., s. 131; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 187.

¹⁹ *Chronique d'Amadi*, t. I, s. 233, *Chronique de l'île de Chypre...*, ed. cit., s. 128-130; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 205.

²⁰ A. Fuess, *Rotting Chips and Razed Harbours: The Naval Policy of the Mamluks*, "Mamluk Studies Review" 2001, Vol. 5, s. 45-71.

²¹ N. Coureas, *Controlled Contacts: The Latin Church of Cyprus, the Papacy, and Mamluk Egypt, 1250-1350*, [in:] *Proceedings of the 9th and the 10th International Colloquia on the History of Egypt and Syria in the Fatimid, Ayyubid and Islamic Periods*, eds. U. Vermeulen, J. van Steenbergen, *Orientalia Lovaniensia Analecta*, Leuven 2005, s. 405, 407; E. Ashtor, *Levant Trade in the Later Middle Ages*, New Jersey 1983, s. 64-71, 80.

²² M. Balard, *Łaciński Wschód...*, ed. cit., s. 308-309.

²³ N. Coureas, *The Changing Military role of Cyprys...*, ed. cit., s. 251; P.W. Edbury, *The Kingdom...*, ed. cit., s. 171.

Piotr I był świetnie zorientowany w realiach panujących nad Nilem. Po długich i stabilnych rządach sułtana al-Nasira ad-Din Muhammada (1293-1294, 1298-1308, 1309-1340) nad Egiptem zaczęły gromadzić się czarne chmury. W ciągu następnych 42 lat Egiptem władało 12 sułtanów: 8 synów, 2 wnuków i 2 prawnuków wielkiego Muhammada. W 1365 roku na tronie Egiptu zasiadał 11-letni al-Aszraf Nasir ad-Din Sza‘ban II (1363-1376), który co prawda rządził państwem za pośrednictwem swoich emirów, jednak nie było ono przygotowane do odparcia niespodziewanego ataku. Właśnie wówczas postanowili uderzyć Cypryjczy.

W dniu 10 czerwca 1365 r. krzyżowcy pod dowództwem króla Cypru Piotra z Lusignan opanowali Aleksandrię²⁴. Po kilku dniach grabieży i gwałtów obładowane licznymi łupami oddziały chrześcijańskie opuściły doszczętnie zrujnowane miasto. Kolejni władcy Egiptu nie zapomnieli jednak zniewagi zadanej im przez króla Cypru ani nie wybaczyli okrucieństw, jakie zostały wyrządzone mieszkańcom Aleksandrii przez krzyżowców²⁵.

Pomimo obowiązującego od 1370 r. pokoju pomiędzy Egiptem a Cyprem w pamięci kolejnych sułtanów tkwiła aleksandryjska rana, a przysłowiowej oliwy do ognia dolewali piraci katalońscy i cypryjscy oraz joannici, którzy korzystając z baz cypryjskich, dokonywali rajdów na egipskie i syryjskie miasta oraz porty²⁶. Również muzułmanie rewanżowali się podobnymi eskapadami na wybrzeże Cypru, przez co wojna pomiędzy nimi wisiała w powietrzu²⁷.

W 1424 r. sułtan al-Aszraf Sajf ad-Din Barsabaj (1422-1438) na wieść o tym, że cypryjskie i katalońskie okręty kolejny raz najechały wybrzeże Syrii i zagarnęły liczne łupy, zaprotestował w oficjalnym liście do króla Cypru, który jednak w arogancki sposób odrzucił zarzuty. W związku z tym Mamelucy w sierpniu 1424 r. wyekspediowali flotę pięćdziesięciu

²⁴ Ł. Burkiewicz, *Podróż króla Cypru Piotra I z Lusignan po Europie w latach 1362-1365 i jego plany krucjato-we*, "Studia Historyczne" 2007, nr 1 (197), s. 3-29.

²⁵ K.M. Setton, *The Papacy and the Levant, 1204-1571*, Vol. I, Philadelphia 1976, s. 283; D. Alastos, op. cit., s. 203; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 359-376, 468; P.W. Edbury, *The Crusading policy of King Peter I of Cyprus, 1359-1369*, [in:] *The Eastern Mediterranean Lands in the Period of Crusades*, ed. P.M. Holt, Warminster 1977, s. 99; idem, *The Kingdom...*, ed. cit., s. 170-171.

²⁶ Guillaume de Machaut, *La Prise d'Alexandrie ou chronique du roi Pierre Ier*, ed. L. de Mas Latrie, Geneva 1877, s. 46-47; L. Machairas [Macheras], *Recital concerning the Sweet Land of Cyprus entitled „Chronicle”*, ed. and trans. by R.M. Dawkins, Vol. I, Oxford 1932, § 645; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 469, Vol. III, s. 503-504, 664, 775; P.W. Edbury, *The Kingdom...*, ed. cit., s. 151; N. Coureas, *Profits and Piracy: Commerce between Cyprus and Catalonia from 1291 to 1420*, "Επετηρίς Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών" 1997, nr XXIII, s. 28-29; idem, *The influence of the Kingdom of Aragon in Cyprus, Rhodes, Latin Greece and Mamluk Egypt during the Later Middle Ages, 1276-1479*, [in:] "Κυπριακά Σπουδή", Τόμος ΕΒ'-ΞΓ' 1998-1999, Nicosia 2000, s. 222; idem, *Piracy in Cyprus and the Eastern Mediterranean during the Later Middle Ages (14-15th Centuries)*, "Mésogeios" 2001, Vol. 12, s. 200; E. Ashtor, *Levant Trade...*, s. 308-311, 336-343.

²⁷ L. Machairas, op. cit., Vol. I, § 646-647; *Chronique d'Amadi*, t. I, s. 502; *Cronicha del Regno di Cypro di Diomedede Strambaldi Ciprioto*, t. II, s. 267; P.W. Edbury, *The Lusignan Kingdom...*, ed. cit., s. 23; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 469; D. Alastos, op. cit., s. 203; N. Coureas, *The influence...*, ed. cit., s. 220; idem, *Profits...*, ed. cit., s. 55; E. Ashtor, *Levant Trade...*, ed. cit., s. 222-236.

okrętów, która złupiła Limassol i uprowadziła znaczną liczbę mieszkańców miasta²⁸. Co prawda Cypryjczycy odpowiedzieli w marcu 1425 r. uderzeniem na leżący na wybrzeżu syryjskim Tyr, jednak skala tej operacji była stosunkowo niewielka. Niemniej jednak spowodowała, że sułtan podjął kolejną wyprawę na Cypr, obierając tym razem za główny cel port Famagusta. Jednak przeczni Genuńczycy, którzy wówczas kontrolowali Famagustę, wywiesili na murach miasta flagę sułtana, dzięki czemu ocalili miasto. Okręty muzułmańskie skierowały się do Limassol, które ponownie zostało złupione²⁹.

Udana wyprawa skłoniła sułtana Barsabaja do podjęcia decyzji o podporządkowaniu sobie wyspy³⁰. W dniu 1 lipca 1426 roku flota 180 okrętów egipskich wysadziła desant na południowym wybrzeżu Cypru, na zachód od półwyspu Akrotiri³¹. Na cypryjskim wybrzeżu wylądowało ponad 5 tys. Mameluków, w tym ok. 500-600 jazdy pod dowództwem emira Taghriberdi al-Mahmudi. Przeciw oddziałom egipskim w dniu 3 lipca z Nikozji wyruszył król Janus z Lusignan na czele 1,6 tys. jazdy i 4 tys. piechurów. Jeszcze w tym samym dniu Mamelucy zdobyli zamek w Limassol, gdzie pozostali kilka dni paląc, dokonując gwałtów i rabunków, przy okazji burząc wspomniany zamek aż do fundamentów³².

W piątek 5 lipca siły cypryjskie obsadziły pozycje w miejscowości Chirokitia, na południe od Nikozji. Dwa dni później, w niedzielę 7 lipca dwie armie stanęły naprzeciwko siebie. Oddziały cypryjskie były w bardzo kiepskim stanie, morale były niskie, szczególnie na wieść o upadku Limassol³³.

²⁸ L. Machairas, op. cit., Vol. I, § 651-659 ; *Chronique d'Amadi*, t. I, s. 499-502 ; *Cronicha del Regno di Cypro di Diomede Strambaldi Ciprioto*, t. II, s. 268-271; L. de Mas Latrie, op. cit., t. II, s. 506-507; *Chronique de l'île de Chypre...*, ed. cit., s. 357-359; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 470-473; G. Home, *Cyprus then and now*, London 1960, s. 62; D. Alastos, op. cit., s. 203; A.S. Atiya, *The Crusade in the Later Middle Ages*, London 1938, s. 471; H. Luke, *The Kingdom of Cyprus, 1369-1489*, [in:] *A History of the Crusades*, ed. K.M. Setton, Vol. 3: *The fourteenth and fifteenth centuries*, ed. H.W. Hazard, Madison 1975, s. 372.

²⁹ L. Machairas, op. cit., Vol. I, § 653-659; *Chronique d'Amadi*, t. I, s. 500-502; *Cronicha del Regno di Cypro di Diomede Strambaldi Ciprioto*, t. II, s. 269-271; *Chronique de l'île de Chypre...*, ed. cit., s. 357-359; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 471-474; G. Home, op. cit., s. 62-63; D. Alastos, op. cit., s. 203.

³⁰ L. Machairas, op. cit., Vol. I, § 668-670; *Cronicha del Regno di Cypro di Diomede Strambaldi Ciprioto*, t. II, s. 275-276; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 474-475.

³¹ *Chronique d'Amadi*, t. I, s. 499-514; *Cronicha del Regno di Cypro di Diomede Strambaldi Ciprioto*, t. II, s. 268-287; A.S. Atiya, op. cit., s. 471-473; L. de Mas Latrie, op. cit., t. II, s. 506-514; L. Machairas, op. cit., Vol. I, § 651-701; *Chronique de l'île de Chypre...*, ed. cit., s. 356-370; E. de Lusignan, *Chorograffia...*, ed. cit., § 59b-60; *Description de toute l'isle de Chypre, et des roys, princes et seigneurs tant payens que chrestiens, qui ont commandé en icelle: contenant l'entière histoire de tout ce qui s'y est passé depuis le déluge universel, l'an 142 et du monde, 1798 jusques en l'an de l'incarnation et nativité de Jesus-Christ, 1572*, par R. Père F. Estienne de Lusignan, composée premièrement en Italien, et imprimée à Bologne la Grasse, et maintenant augmentée et traduite en François, Paris 1580, § 154b-155; D. Alastos, *Cyprus in history. A survey of 5000 years*, Nicosia 1955, s. 203.

³² E. de Lusignan, *Chorograffia...*, ed. cit., § 59b; *Description de toute l'isle de Chypre...*, ed. cit., § 154b; H. Luke, op. cit., s. 372; N. Coureas, *The influence...*, ed. cit., s. 221; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 476-478; G. Home, op. cit., s. 63.

³³ H. Luke, op. cit., s. 373; N. Coureas, *The influence...*, ed. cit., s. 221; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 478-479;

Muzułmanie zaatakowali pierwsi i od razu zmusili króla oraz oddziały cypryjskie do wycofania się z pola bitwy. W pewnym momencie Janus z Lusignan znalazł się w śmiertelnym niebezpieczeństwie, kiedy po upadku z konia został zaatakowany przez dwóch przeciwników. Jeden z nich ranił go włócznią w twarz i tylko cudem udało mu się uniknąć śmierci, bowiem wykrzyknął w języku arabskim, że jest królem. Chrześcijanie zostali doszczętnie rozbici, a pojmany Janus został odesłany do Egiptu³⁴.

13 sierpnia 1426 r. emir Taghriberdi al-Mahmudi triumfalnie wkroczył do Kairu, prowadząc licznych więźniów oraz łupy. Na czele pochodu jeńców szedł upokorzony król Janus z Lusignan. Został ogolony, maszerował boso, z zakutymi w łańcuchy stopami i trzymał królewską chorągiew odwróconą na znak klęski, wlokąc ją po ziemi. Po jakimś czasie dosiadł osła i jechał na nim na oklep. Jednocześnie, co chwilę był zmuszany do zatrzymywania się i całowania ziemi³⁵.

Jednakże sułtan Barsabaj zdobył się na akt łaski i zawarł z Janusem z Lusignan pokój oraz zgodził się na zwrócenie mu wolności pod warunkiem zapłacenia 200 tys. dukatów³⁶. Połowa tej sumy miała być płatna przed odzyskaniem wolności, druga po dotarciu króla na wyspę. Ponadto Królestwo Cypru zostało obłożone rocznym trybutem w wysokości 5 tys. dukatów oraz zmuszone do uznania zwierzchnictwa sułtana, który oficjalnie został wicekrólem Cypru³⁷. Trybut był płacony sułtanowi nie w dukatach, lecz w kamelotach, luksusowych tkaninach wykonywanych z włosia wielbłądziego oraz koziego i produkowanych w Famaguście³⁸. Cypr był też zobowiązany do regularnego dostarczania do Egiptu pszenicy i jęczmienia³⁹.

Po wpłaceniu pierwszej części okupu, po ośmiu miesiącach spędzonych w niewoli sułtana, król Janus z Lusignan opuścił Egipt⁴⁰. Po powrocie na wyspę starał się odbudować

G. Home, op. cit., s. 63-64; Ł. Burkiewicz, *Królestwo Cypru jako obiekt zainteresowań państw śródziemnomorskich w latach 1192-1489. Próba zarysowania problemu*, „Prace Historyczne Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2010, z. 137, s. 35-36.

³⁴ G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 479-481; H. Luke, op. cit., s. 373; N. Coureas, *The influence...*, ed. cit., s. 221; G. Home, op. cit., s. 63-64; D. Alastos, op. cit., s. 204.

³⁵ N. Coureas, *Trade between Cyprus and the Mamluk Lands in the Fifteenth Century, with special reference to Nicosia and Famagusta*, [in:] *Orientalia Lovaniensia Analecta*, eds. U. Vermeulen, K.D. Hulster, Vol. V: “Egypt and Syria in the Fatimid, Ayyubid and Mamluk Eras” (No. 169), Leuven 2007, s. 421; G. Hill, op. cit., Vol. II, p. 486, 490.

³⁶ *Chronique d’Amadi*, t. I, s. 507-508; L. Machairas, op. cit., Vol. I, § 704; *Chronique de l’île de Chypre...*, ed. cit. p. 366; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 490; D. Alastos, op. cit., s. 204-205.

³⁷ N. Coureas, *Trade...*, ed. cit., s. 421; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 486, 490; D. Alastos, op. cit., s. 205.

³⁸ N. Coureas, *Trade...*, ed. cit., s. 423; E. Ashtor, *The Levantine Sugar Industry in the Middle Ages: An Example of Technological Decline*, “Israel Oriental Studies” 1977, Vol. 7, s. 261; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 489; A. Dziubiński, *Na szlakach Orientu. Handel między Polską a Imperium Osmańskim w XVI-XVIII wieku*, Wrocław 1998, s. 157.

³⁹ N. Coureas, *The influence...*, ed. cit., s. 221; idem, *Trade...*, ed. cit., s. 428; E. Ashtor, *The Levantine Sugar...*, ed. cit., s. 294-295, 337.

⁴⁰ H. Luke, op. cit., s. 375; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 490.

zniszczone państwo oraz wysłał poselstwa na Zachód, do Wenecji, Genui i Rzymu, poszukując pomocy i sposobu na zrzucenie mameluckiego zwierzchnictwa⁴¹. Jednak z punktu widzenia polskiego czytelnika szczególnie interesująca jest relacja z pobytu cypryjskiego poselstwa na dworze króla Polski Władysława Jagiełły.

W marcu 1432 r. do Wiślicy przed oblicze Jagiełły dotarło liczące przeszło dwieście osób poselstwo cypryjskie⁴². Wśród delegatów znajdował się również rycerz polskiego pochodzenia Piotr z Bnina, który osiadł na Cyprze podczas swojej podróży po Bliskim Wschodzie⁴³.

W Wiślicy delegacja cypryjska została przyjęta z najwyższym uznaniem i z pełnym dostojenstwem przez króla Polski Władysława Jagiełłę. Tytułarny marszałek Królestwa Jerozolimskiego Baldwin z Noris, stojący na czele wyprawy, przekazał dary w imieniu swojego władcy królowi Władysławowi i królowej Zofii oraz innym wysokim dostojnikom królewskim. Wśród przekazanych darów znajdowały się m.in. sukna w różnych kolorach, drzewo aloesowe, pachnidła i – jak podaje Jan Długosz – pewne pachnące gałązki wydzielające miły opar⁴⁴.

Jednak najważniejszym powodem wyprawy delegacji cypryjskiej była prośba skierowana do Jagiełły o udzielenie pożyczki w wysokości 200 tys. florenów. Dzięki temu kredytowi król Cypru mógłby zaciągnąć wojsko i zmyć hańbę, jaką wyrządził sułtan chrześcijaństwu. W zamian król Janus oferował w zastaw całe Królestwo Cypru. Władysław Jagiełło na czas spłaty pożyczki miał dysponować dwoma głosami z trzech w kwestiach dotyczących wyspy oraz otrzymywać $\frac{2}{3}$ dochodów osiągniętych w Królestwie Cypru. Aby scementować porozumienie, król Janus prosił, by jego jedyny syn, Jan⁴⁵, poślubił córkę Jagiełły – Jadwigę⁴⁶.

⁴¹ Ibidem, s. 492-494.

⁴² Mathiae de Mechovia [Maciej z Miechowa], *Chronica Polonorum*, Cracoviae 1521, liber IV, c. LII, s. CCXCIX; *Joannis Dlugossii seu Longini canonici Cracoviensis Historiae Polonicae*, libri XII, [in:] *Joannis Dlugosz canonici Cracoviensis Opera Omnia*, cura A. Przeździecki edita, tomus XIII, Cracoviae 1867, s. 477 [lub nowe wydanie kroniki: *Joannis Dlugossii, Annales seu Cronicae incliti regni poloniae liber undecimus et liber duodecimos 1431-1444*, Varsaviae 2001, s. 62-63].

⁴³ Mathiae de Mechovia, op. cit., liber IV, c. LII, s. CCXCIX; *Joannis Dlugossii...*, ed. cit., s. 477; M. Strykowski, *Kronika Macieja Strykowskiego niegdyś w Królewcu drukowana*, ks. XVI, Warszawa 1766, s. 543; M. Cromer, *Martini Cromeri Varmiensis Episkopi Polonia: siue de origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*, Coloniae 1586, s. 306-307; Ł. Gołębiowski, *Panowanie Władysława Jagiełły*, Warszawa 1846, s. 380; *Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego S.J., powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopisów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep. Bobrowicza*, t. II, Lipsk 1839, s. 257.

⁴⁴ Mathiae de Mechovia, op. cit., liber IV, c. LII, s. CCXCIX; *Joannis Dlugossii...*, op. cit., s. 477-478; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 494; L. Machairas, op. cit., Vol. I, § 705.

⁴⁵ G. Hill, op. cit., Vol. III, s. 497-547.

⁴⁶ M. Cromer, op. cit., s. 306-307; M. Strykowski, op. cit., s. 543; Mathiae de Mechovia, op. cit., liber IV, c. LII, s. CCXCIX; *Joannis Dlugossii...*, op. cit., s. 478; L. Machairas, op. cit., Vol. I, § 705; *Herbarz Polski...*, op. cit., t. II, s. 257; Ł. Gołębiowski, op. cit., s. 381.

Król Polski odbył naradę ze swoimi doradcami na temat propozycji władcy Cypru. Jak podaje Długosz, Władysław Jagiełło odparł, że bardzo chętnie pomógłby królowi Janusowi, i to nie tylko wojskiem, ale też środkami finansowymi, gdyby tylko jego państwo nie sąsiadowało z Tatarami. Powiedział również, że nie może oddać ręki swojej córki synowi Janusa z Lusignan, gdyż ona już dawno zmarła⁴⁷. Dodał jednak, że gdyby żyła, to z pewnością zgodziłby się na zawarcie małżeństwa z tak znakomitym następcą tronu. Ponadto prosił, aby król Cypru nie miał za złe, że nie udzieli mu również pożyczki pieniężnej, gdyż sam musi ponosić ogromne nakłady na wojnę z Tatarami. Dodał, że niesłuszną i niedobłą byłoby rzeczą wspomagać obce królestwo, nie zaspokoiwszy wprawdzie potrzeb własnego, co delegaci z Cypru przyjęli ze zrozumieniem⁴⁸.

Swoistą ciekawostką pozostaje fakt, dlaczego Cypryjczycy szukali pomocy właśnie w Polsce, która dla mieszkańców ówczesnego Lewantu musiała wydawać się co najmniej egzotyczna. Być może kluczową rolę w obraniu polskiego kierunku odegrał arcybiskup Cypru, Hugon z Lusignan, brat króla Janusa, który uczestniczył w soborze w Konstancji, gdzie był świadkiem polsko-krzyżackich zmagani dyplomatyczno-propagandowych, które zapewne mu zaimponowały. Podobnie jak wielkie zwycięstwo grunwaldzkie⁴⁹.

Z kolei w latach 1424-1425 król państw unii kalmarskiej (Dania, Norwegia, Szwecja) Eryk VII udał się z pielgrzymką do Ziemi Świętej i odwiedził również przy tej okazji Cypr. Prawdopodobnie podczas swojego pobytu na wyspie przekazał królowi Janusowi informacje o władcy Polski i o łączącym ich od 1419 r. przymierzu. Z pewnością tematem rozmów stało się również grunwaldzkie zwycięstwo króla Jagiełły⁵⁰. Jest też bardzo prawdopodobne, że w otoczeniu króla Janusa musiała być jeszcze żywa pamięć o królu Piotrze I z Lusignan, który podczas swojej podróży po Europie również dotarł do Polski, gdzie w 1364 r. spędził kilkanaście dni na krakowskim dworze króla Kazimierza Wielkiego. Ówczesny zjazd monarchów, jeden z najwspanialszych w dziejach średniowiecznej Europy, w którym uczestniczył m.in. cesarz, utkwiał zapewne w świadomości Cypryjczyków i świadczył o randze polskiego państwa⁵¹.

⁴⁷ K. Baczkowski, *Dzieje Polski późnośredniowiecznej (1370-1506)*, [w:] *Wielka Historia Polski*, t. II, Kraków 2003, s. 121, 126-128.

⁴⁸ *Joannis Dlugossii...*, op. cit., s. 478; M. Strykowski, op. cit., s. 543; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 494; L. Machairas, op. cit., Vol. I, § 705; Ł. Gołębiowski, op. cit., s. 381.

⁴⁹ D. Quirini-Popławska, *Italia i basen Morza Śródziemnego w latach 1204-1453*, [w:] *Wielka Historia Świata*, red. K. Baczkowski, t. V, Kraków 2005, s. 163; K. Baczkowski, *Cesarstwo rzymsko-niemieckie od początków XIII do połowy XV wieku*, [w:] *Wielka Historia Świata*, op. cit., s. 398.

⁵⁰ A. Waško, *Region bałtycki od XIII do połowy XV wieku*, [w:] *Wielka Historia Świata*, op. cit., s. 518.

⁵¹ N. Iorga, *Philippe de Mézières (1327-1405) et la croisade au XVIe siècle*, Genève-Paris 1976, s. 194-196; Ł. Burkiewicz, *Podróż...*, ed. cit., s. 3-29; K. Szajnocha, *Wojna o cześć kobiety*, [w:] *Szkice Historyczne*, red. K. Szajnocha, t. IV, Złoczów 1901, s. 1-58; A. Semkowicz, *Krytyczny rozbiór Dziejów Polskich Jana Długosza (do roku 1384)*, Kraków 1887, s. 373-375; H. Pachonński, *Dwa zjazdy krakowskie za Kazimierza Wielkiego*,

Pamięć o wizycie w Polsce i życzliwym przyjęciu ze strony króla Jagiełły również pozostała silna po śmierci króla Janusa, co poświadcza list datowany na 3 sierpnia 1434 r., przesłany przez arcybiskupa Cypru Hugona z Lusignan do króla Władysława III Warneńczyka, w którym duchowny przekazywał kondolencje z powodu śmierci Jagiełły⁵². Sam Janus zmarł pod koniec czerwca 1432 r. i zapewne nie doczekał powrotu poselstwa z Polski⁵³.

Następstwem nierozważnej polityki króla Cypru Janusa z Lusignan i wspierania przez niego korsarstwa cypryjsko-katałońskiego było uzależnienie wyspy od sułtanów mamelukich, którzy traktowali ją jak swoją prowincję. W latach 1440-1444 Cypr był wykorzystywany jako baza wypadowa dla floty egipskiej atakującej siedzibę zakonu joannitów na Rodos. Z drugiej strony Mamelucy dbali o zabezpieczenie swoich wpływów na wyspie i kiedy tylko pojawiała się jakiegokolwiek zagrożenie dla ich obecności na Cyprze, natychmiast wysyłali tam swoją flotę. Tak było w 1450 r., kiedy na wieść o przygotowaniach tureckiego emira Alayi, szykującego się do wypadu na wyspę, sułtan az-Zahir Sajf ad-Din Dżakmak (1438-1453) wysłał własne okręty w celu obrony Cypru przed Turkami⁵⁴.

Pomimo niewątpliwego sukcesu, jakim było zwasalizowanie Cypru, sułtanat Mameluków od połowy XIV w. przeżywał powoli postępujący kryzys ekonomiczny. Terytorialnie i politycznie sułtan Egiptu był jednym z najpotężniejszych władców we wschodniej części Morza Śródziemnego. Jego państwo obejmowało Egipt oraz Syrię i Palestynę, kontrolowało cieśninę Bab el-Mandeb, przez którą przechodził najważniejszy szlak handlowy łączący Egipt z Arabią, krajami Zatoki Perskiej, Indiami i Chinami, oraz posiadało silne wpływy w Hidżazie i Jemenie. Jednak sytuacja gospodarcza już nie przedstawiała się tak optymistycznie. Co prawda do połowy XIV w. bilans handlowy pomiędzy Europą a Egiptem był dla Mameluków korzystny, jednak w większości nie były to towary egipskie, ale pochodzące z regionu basenu Oceanu Indyjskiego, z którym to regionem Egipt notował ujemny bilans w handlu. Na tym tle pod koniec pierwszej połowy tego stulecia sytuacja ekonomiczna Egiptu zaczęła się pogarszać. Stale rosnący import sukna europejskiego znacznie poprawił bilans handlowy Europejczyków, ograniczając przy tym dowóz pieniądza, czyli kruszcu, co okazało się bardzo bolesne

Kraków 1914, s. 1-21 (odbitka ze Sprawozdania C.K. Seminaryum Żeńskiego w Krakowie); R. Grodecki, *Kongres krakowski w roku 1364*, Kraków 1995, s. 20-21, 56-69; J. Wyrozumski, *Kazimierz Wielki*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1986, s. 135-137; S. Szczur, *Krakowski zjazd monarchów w 1364 roku*, „Roczniki Historyczne” 1998, R. 64, s. 35-57.

⁵² *Codex epistolaris saeculi decimi quinti, tomus II: 1382–1445, collectium opera A. Lewicki*, [w:] *Monumenta Mediaevi Historica res Gestas Poloniae Illustrantia*, t. XII, Cracoviae 1891, list nr 223, s. 332-333.

⁵³ *Description de toute l'isle de Chypre...*, op. cit., § 155b; *Chronique de l'île de Chypre...*, op. cit., s. 370-371; *Chronique d'Amadi*, t. I, s. 515; *Cronica del Regno di Cypro di Diomede Strambaldi Ciprioto*, t. II, s. 287; L. Machairas, op. cit., Vol. I, § 702-704; G. Hill, op. cit., Vol. II, s. 491, 495; H. Luke, op. cit., s. 375.

⁵⁴ G. Hill, op. cit., Vol. III, s. 521; H. Rabie, *Mamluk Campaigns Against Rhodes (A.D. 1440-1444)*, [in:] *The Islamic World from Classical to Modern Times*, ed. C.E. Bosworth, Princeton 1989, s. 281-286.

dla Mameluków. W sytuacji, kiedy w Egipcie dominującym środkiem płatniczym były dukaty weneckie, sułtan został zmuszony do emisji monety miedzianej o niskim kursie, doprowadzając egipski system monetarny na skraj załamania⁵⁵. Ponadto, jak trafnie zauważył M. Małowist, gospodarka Egiptu odczuła niezwykle dotkliwie skutki wielkich epidemii z lat 1347-1348. Najprawdopodobniej w ich następstwie liczebność populacji sułtanatu zmalała z 3 milionów mieszkańców do 1,5 miliona. Kwitnące niegdyś rolnictwo egipskie zaczęło upadać, rzemiosło obróciło się w ruinę, a kryzys pieniężny i inflacja spowodowały wszechobecną drożyznę⁵⁶.

Ponadto rozpowszechnienie w okresie wypraw krzyżowych w basenie śródziemnomorskim uprawy trzciny cukrowej oraz bawełny, dotychczas niemal zmonopolizowanych przez Egipt, osłabiło potencjał gospodarczy Mameluków. Bawełnę z powodzeniem uprawiano na Cyprze, Sycylii, Malcie i Krecie oraz w Apulii, Grecji i Hiszpanii. Z kolei trzcina cukrowa przyjęła się na Maderze, Wyspach Kanaryjskich i Malcie. Kolejnym ciosem dla gospodarki egipskiej stały się portugalskie odkrycia geograficzne. Z początkiem XV stulecia Europejczycy nie nabywali już nawet kości słoniowej nad Nilem, lecz u portugalskich kupców sprowadzających ją bezpośrednio ze swoich faktorii na wybrzeżu afrykańskim. Podobnie było z eksportem korzeni, z których Egipcjanie, aż do rozpoczęcia wielkich odkryć geograficznych przez Portugalczyków, czerpali olbrzymie dochody. W 1515 r. Wenecjanie po raz pierwszy dokonują zakupu pieprzu nie jak zazwyczaj w Aleksandrii, lecz w Lizbonie⁵⁷.

Oslabienie ekonomiczne Egiptu bardzo szybko przełożyło się na jego sytuację polityczno-militarną w basenie lewantyńskim. W lipcu 1458 r. zmarł król Jan II z Lusignan (1432-1458), a tron Królestwa Cypru objęła jego córka Szarlota. Jednak przeciwko władzy królowej wystąpił jej brat przyrodni, Jakub, syn Jana II i Marietty z Patras, który postanowił przejąć władzę na wyspie⁵⁸. Jeszcze za życia ojca, kiedy było już jasne, że koronę Cypru otrzyma Szarlota, wystąpił przeciwko niemu i wykorzystując oddziały greckie, prawdopodobnie pochodzące z Patras, rodzinnych stron jego matki, próbował przejąć władzę. Kiedy mu się to nie udało, a po śmierci Jana II tron objęła Szarlota, przekonał sułtana Mameluków, pozostającego zwierzchnikiem Królestwa Cypru, do swoich racji i uzyskał jego pomoc wojskową⁵⁹.

We wrześniu 1460 r. oddziały wierne Jakubowi i wspomagające go wojska Mameluków opanowały Famagustę i Nikozję oraz rozpoczęły oblężenie Kyrenii, gdzie schroniła się

⁵⁵ E. Ashtor, *A Social and Economic History of the Near East in the Middle Ages*, London 1976, s. 288-301.

⁵⁶ M. Małowist, op. cit., s. 26.

⁵⁷ P. Herrmann, *Pokażcie mi testament Adama. Na szlakach nowożytnych odkryć geograficznych*, t. I, Warszawa 1976, s. 97, 99, 105-106.

⁵⁸ *Chronique de l'île de Chypre...*, op. cit., s. 372.

⁵⁹ P.W. Edbury, *The Lusignan Kingdom...*, ed. cit., s. 23; idem, *Łaciński Wschód 1291-1669*, ed. cit., s. 319; D. Alastos, op. cit., s. 211-219; G. Home, op. cit., s. 65-67.

Szarlota. Królowa, w związku ze swoim beznadziejnym położeniem, postanowiła odpłynąć z wyspy i poszukać pomocy w Europie. W ten sposób w 1461 r. władzę na Cyprze objął Jakub II z Lusignan. Koronował się w 1463 r. i doprowadził do usunięcia Genuńczyków z Famagusty. Następnie rozgromił wspomagające go, stacjonujące na Cyprze oddziały Mameluków oraz skierował się w stronę swojego nowego sojusznika, Wenecji. Przymierze między oboma państwami zostało ugruntowane ślubem króla Cypru z wenecką patrycjuszką Katarzyną Cornaro, która co prawda została poślubiona *per procura* Jakubowi II już w 1468 r., ale na wyspę przybyła dopiero 4 lata później.

Mamelucy, mając sporo własnych problemów, powoli tracili kontrolę nad sytuacją na wyspie. W czerwcu 1473 roku zmarł Jakub II, a jego syn i następca Jakub III z Lusignan (1473-1474), który urodził się jako pogrobowiec, zmarł w roku następnym. Owdowiała po Jakubie II Katarzyna Cornaro po śmierci syna rządziła samodzielnie kilkanaście lat, po czym abdykowała w dniu 24 czerwca 1489 r., przekazując wyspę swojej ojczyźnie – Wenecji⁶⁰.

Mamelucy nie byli już w stanie odzyskać kontroli nad Cyprem. Nie przeszkodzili także Wenecji w jej zagarnięciu, zadawałając się corocznym trybutem w wysokości 16 tys. dukatów⁶¹. Następnie sułtanat Mameluków nie był w stanie zatrzymać postępów tureckich i w styczniu 1517 r. oddziały osmańskie sułtana Selima I (1512-1520) ostatecznie rozbiły wojska ostatniego sułtana Mameluków al-Aszrafa Tumanbeja (1516-1517) i wkroczyły do Kairu⁶².

Tymczasem Cypr nie podzielił losu Egiptu i jeszcze przez dalszych 50 lat był wenecką kolonią w Lewancie. W lipcu 1570 r. wojska osmańskie sułtana Selima II (1566-1574) wylądowały na Cyprze i po niemal rocznych walkach, w tym po ponad 10-miesięcznym oblężeniu Famagusty, w dniu 1 sierpnia 1571 r. opanowały całkowicie wyspę⁶³.

Bez wątpienia zwasalizowanie przez Mameluków łacińskiego królestwa i utrzymanie przez 91 lat zwierzchnictwa było zjawiskiem niespotykanym. Oczywiście chrześcijanie już wcześniej żyli pod panowaniem muzułmańskim w Egipcie czy Syrii, lecz nigdy nie doszło

⁶⁰ D. Quirini-Popławska, *Urbs populosissima, opulentissima, liberalissima. Mit czy rzeczywistość późnośrednio-wiecznej Wenecji*, Kraków 1997, s. 151-152; G. Hill, op. cit., Vol. III, s. 548, 561-563, 590-591, 821-823; P.W. Edbury, *The Lusignan Kingdom...*, ed. cit., s. 23; idem, *Łaciński Wschód 1291-1669*, [w:] *Historia krucjat*, red. J. Riley-Smith, Warszawa 2000, s. 319; D. Alastos, op. cit., s. 211-219; G. Home, op. cit., s. 65-67; Ł. Burkiewicz, *The Cypriot Jews under the Venetian Rule (1489-1571)*, „Scripta Judaica Cracoviensia” 2008, Vol. 6, s. 49 [lub: idem, *Two Cypriot royal missions to Poland in 1364 and 1432*, „Επετηρίς της Κυπριακής Εταιρείας Ιστορικών Σπουδών (Epeteris tis Kypriakis Etaireias Istorikon Spoudon)” 2010, Vol. 9, s. 21]; idem, *Salomon Aszkenazy – dyplomata i lekarz. Pomiędzy Cyprem, Turcją a Polską*, „Portolana. Studia Mediteranea” 2010, Vol. 4, s. 164.

⁶¹ D. Quirini-Popławska, op. cit., s. 152; H. İnalcık, *Imperium Osmańskie. Epoka klasyczna 1300-1600*, Kraków 2006, s. 45, 53; S. Grzybowski, *Odkrywanie świata*, [w:] *Wielka Historia Świata*, red. S. Grzybowski, t. VI, Kraków 2005, s. 567.

⁶² J. Waterson, *Wojny mameluków*, Warszawa 2008, s. 245-246.

⁶³ G. Hill, op. cit., Vol. III, s. 895-1037; H. İnalcık, op. cit., s. 45, 53; S. Grzybowski, op. cit., s. 567; Ł. Burkiewicz, *The Cypriot Jews...*, ed. cit., s. 56; idem, *Salomon Aszkenazy...*, ed. cit., s. 166-167.

do podporządkowania całego państwa i utrzymywania stosunku lennego. Szczęśliwym trafem dla frankijskich władców wyspy dominacja mamelucka zbiegła się z kryzysem, który miał miejsce w Egipcie w XV w. W związku z tym zależność ta tylko w początkowym okresie była stosunkowo silna, a późniejsze osłabienie sultanatu Mameluków i w końcu jego upadek pozwoliły Wenecjanom przejąć kontrolę nad Cyprzem.

ABSTRACT

Under the rule of the French Lusignan dynasty Cyprus became the focus of interest for many countries, including the Mamluk Sultanate. After the fall of Akka (1291) Cyprus was fulfilling a significant role in the exchange between the Christian world and the East. After the death of Peter I of Lusignan (1359-1369) a period of glory came to an end; once commercial prosperity was over, Cyprus found itself in a much weaker position. In 1420's sultan Barsbay sent his fleet against the island. After the battle of Chirokitia his army captured the king of Cyprus, which led to the dependence of the Kingdom of Cyprus from the Mamluk Sultanate, even though in 1470's and 1480's it was drawn into a web of Venetian policy in the Eastern Mediterranean.

BIBLIOGRAFIA

1. Alastos D., *Cyprus in history. A survey of 5000 years*, Nicosia 1955.
2. Ashtor E., *A Social and Economic History of the Near East in the Middle Ages*, London 1976.
3. Ashtor E., *Levant Trade in the Later Middle Ages*, New Jersey 1983.
4. Ashtor E., *The Levantine Sugar Industry in the Middle Ages: An Example of Technological Decline*, "Israel Oriental Studies" 1977, Vol. 7.
5. Atiya A.S., *The Crusade in the Later Middle Ages*, London 1938.
6. Baczkowski K., *Cesarstwo rzymsko-niemieckie od początków XIII do połowy XV wieku*, [w:] *Wielka Historia Świata*, red. K. Baczkowski, t. V, Kraków 2005.
7. Baczkowski K., *Dzieje Polski późnośredniowiecznej (1370-1506)*, [w:] *Wielka Historia Polski*, t. II, Kraków 2003.
8. Balard M., *Łaciński Wschód XI-XV wiek*, tłum. W. Ceran, Kraków 2010.
9. Balard M., *Wyprawy krzyżowe i łaciński Wschód XI-XIV w.*, tłum. M. Witkowski, Warszawa 2005.
10. Burkiewicz Ł., *Królestwo Cypru jako obiekt zainteresowań państw śródziemnomorskich w latach 1192-1489. Próba zarysowania problemu*, „Prace Historyczne Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2010, z. 137.
11. Burkiewicz Ł., *Na styku chrześcijaństwa i islamu. Krucjaty i Cypr w latach 1191-1291*, Kraków 2008.
12. Burkiewicz Ł., *Podróż króla Cypru Piotra I z Lusignan po Europie w latach 1362-1365 i jego plany krucjatowe*, „Studia Historyczne” 2007, nr 1 (197).
13. Burkiewicz Ł., *Polityka Wschodnia Fryderyka II Hohenstaufa ze szczególnym uwzględnieniem jego stosunku do Królestwa Cypru (w świetle kroniki Filipa z Novary)*, „Prace Historyczne Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2006, z. 133.

14. Burkiewicz Ł., *Salomon Aszkenazy – dyplomata i lekarz. Pomiedzy Cyprem, Turcją a Polską*, „Portolana. Studia Mediteranea” 2010, Vol. 4.
15. Burkiewicz Ł., *Templariusze i ich wpływ na politykę wewnętrzną Królestwa Cypru w przededniu kasaty zakonu*, „Studia Historyczne” 2009, R. LII, Z. 1 (205).
16. Burkiewicz Ł., *The Cypriot Jews under the Venetian Rule (1489-1571)*, „Scripta Judaica Cracoviensia” 2008, Vol. 6.
17. Burkiewicz Ł., *Two Cypriot royal missions to Poland in 1364 and 1432*, „Επετηρίς της Κυπριακής Εταιρείας Ιστορικών Σπουδών (Eperiteris tis Kypriakis Etaireias Istorikon Spoudon)” 2010, Vol. 9.
18. *Chronique d'Amadi [Cronaca di Francesco Amadi]*, [w:] *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, publiées par M. Réne de Mas Latrie, t. I, Paris 1891-1893.
19. *Chronique de l'île de Chypre par Florio Bustron*, éd. L. de Mas Latrie, [w:] *Mélanges historiques*, t. V, Paris 1886.
20. *Codex epistolaris saeculi decimi quinti, tomus II: 1382-1445*, collectium opera A. Lewicki, [w:] *Monumenta Medii Aevi Historica res Gestas Poloniae Illustrantia*, t. XII, Cracoviae 1891.
21. Coureas N., *Controlled Contacts: The Latin Church of Cyprus, the Papacy, and Mamluk Egypt, 1250-1350*, [in:] *Proceedings of the 9th and the 10th International Colloquia on the History of Egypt and Syria in the Fatimid, Ayyubid and Islamic Periods*, eds. U. Vermeulen, J. van Steenbergen, *Orientalia Lovaniensia Analecta*, Leuven 2005.
22. Coureas N., *Piracy in Cyprus and the Eastern Mediterranean during the Later Middle Ages (14-15th Centuries)*, “Mésogeios” 2001, Vol. 12.
23. Coureas N., *Profits and Piracy: Commerce between Cyprus and Catalonia from 1291 to 1420*, „Επετηρίς Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών” 1997, nr XXIII.
24. Coureas N., *The Changing Military Role of Cyprus in the Crusading Movement and the Defence of Latin Christendom against Islam, 1191-1388*, [in:] *Δώρημα. A tribute to the A.G. Leventis Foundation on the occasion of its 20th Anniversary*, Nicosia 2000.
25. Coureas N., *The influence of the Kingdom of Aragon in Cyprus, Rhodes, Latin Greece and Mamluk Egypt during the Later Middle Ages, 1276-1479*, [in:] „Κυπριακά Σπουδί”, Τόμος ΞΒ'-ΞΓ' 1998-1999, Nicosia 2000.
26. Coureas N., *Trade between Cyprus and the Mamluk Lands in the Fifteenth Century, with special reference to Nicosia and Famagusta*, [in:] *Orientalia Lovaniensia Analecta*, eds. U. Vermeulen, K.D. Hulster, Vol. V: “Egypt and Syria in the Fatimid, Ayyubid and Mamluk Eras” (No. 169), Leuven 2007.
27. Cromer M., *Martini Cromeri Varmiensis Episkopi Polonia: siue de orgine et rebus gestis Polonorum libri XXX*, Coloniae 1586.
28. *Cronicha del Regno di Cypro di Diomede Strambaldi Ciprioto*, [w:] *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, publ. M. Réne de Mas Latrie, t. II, Paris 1891-1893.
29. *Description de toute l'isle de Chypre, et des roys, princes et seigneurs tant payens que chrestiens, qui ont commandé en icelle: contenant l'entière histoire de tout ce qui s'y est passé depuis le déluge universel, l'an 142 et du monde, 1798 jusques en l'an de l'incarnation et nativité de Iesus-Christ, 1572*, par R. Père F. Estienne de Lusignan, composée premièrement en Italien, et imprimée à Bologne la Grasse, et maintenant augmentée et traduite en François, Paris 1580.

30. Dziubiński A., *Na szlakach Orientu. Handel między Polską a Imperium Osmańskim w XVI-XVIII wieku*, Wrocław 1998.
31. Edbury P.W., *Feudal Obligations in the Latin East*, "Byzantion" 1977, Vol. 47.
32. Edbury P.W., *Laciński Wschód 1291-1669*, [w:] *Historia krucjat*, red. J. Riley-Smith, tłum. K. Pachnik, Warszawa 2000.
33. Edbury P.W., *The Crusading policy of King Peter I of Cyprus, 1359-1369*, [in:] *The Eastern Mediterranean Lands in the Period of Crusades*, ed. P.M. Holt, Warminster 1977.
34. Edbury P.W., *The Disputed Regency of the Kingdom of Jerusalem, 1264/6 and 1268*, "Camden Miscellany" 1979, Vol. 27.
35. Edbury P.W., *The Kingdom of Cyprus and the Crusades, 1191-1374*, Cambridge 1991.
36. Edbury P.W., *The Lusignan Kingdom of Cyprus and its Muslim Neighbours*, Nicosia 1993.
37. Edbury P.W., *The Suppression of the Templars in Cyprus, 1307-1312*, "St John Historical Society Proceedings" 2003.
38. Fuess A., *Rotting Chips and Razed Harbours: The Naval Policy of the Mamluks*, "Mamluk Studies Review" 2001, Vol. 5.
39. Gołębiewski Ł., *Panowanie Władysława Jagiełły*, Warszawa 1846.
40. Grodecki R., *Kongres krakowski w roku 1364*, Kraków 1995.
41. Grzybowski S., *Odkrywanie świata*, [w:] *Wielka Historia Świata*, red. S. Grzybowski, t. VI, Kraków 2005.
42. Guillaume de Machaut, *La Prise d'Alexandrie ou chronique du roi Pierre Ier*, ed. L. de Mas Latrie, Geneva 1877.
43. Hauziński J., *Imperium mongolskie i jego państwa sukcesyjne*, [w:] *Wielka Historia Świata*, red. K. Baczkowski, t. 5, Kraków 2005.
44. *Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego S.J., powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopisów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep. Bobrowicza*, t. II, Lipsk 1839.
45. Herrmann P., *Pokażcie mi testament Adama. Na szlakach nowożytnych odkryć geograficznych*, t. I, Warszawa 1976.
46. Hill G., *A History of Cyprus*, Vol. II-III, Cambridge 1940-1952.
47. Home G., *Cyprus then and now*, London 1960.
48. Housley N., *The Later Crusades 1274-1580*, Oxford 1992.
49. Ćinalcik H., *Imperium Osmańskie. Epoka klasyczna 1300-1600*, Kraków 2006.
50. Iorga N., *Philippe de Mézières (1327-1405) et la croisade au XVIe siècle*, Genève-Paris 1976.
51. Irwin R., *The Middle East in the Middle Age: the Early Mamluk Sultanate 1250-1382*, London-Sydney 1986.
52. *Joannis Dlugossii seu Longini canonici Cracoviensis Historiae Polonicae, libri XII*, [w:] *Joannis Dlugosz canonici Cracoviensis Opera Omnia*, cura A. Przeździecki edita, tomus XIII, Cracoviae 1867.
53. *Joannis Dlugossii, Annales seu Cronicae incliti regni poloniae liber undecimus et liber duodecimos 1431-1444*, Varsaviae 2001.
54. Kałużyński S., *Dawni Mongołowie*, Warszawa 1983.
55. Leopold A., *How to Recover the Holy Land. The Crusade Proposals of the Later Thirteenth and Early Fourteenth Centuries*, Aldershot 2000

56. Luke H., *The Kingdom of Cyprus, 1369-1489*, [w:] *A History of the Crusades*, general editor K.M. Setton, Vol. 3: *The fourteenth and fifteenth centuries*, ed. H.W. Hazard, Madison 1975.
57. Lusignan E. de, *Chorograffia, Et Breve Historia Universale: dell'Isola de Cipro principiando al tempo di Noe per in sino al 1572*, Bologna 1573.
58. Machairas [Macheras] L., *Recital concerning the Sweet Land of Cyprus entitled „Chronicle”*, ed. and trans. by R.M. Dawkins, Vol. I, Oxford 1932.
59. Małowist M., *Tamerlan i jego czasy*, Warszawa 1985.
60. Mas Latrie L. de, *Histoire de l' Île de Chypre sous le règne de la Maison de Lusignan*, t. I-III, Paris 1852-1861.
61. Mathiae de Mechovia [Maciej z Miechowa], *Chronica Polonorum*, Cracoviae 1521.
62. Pachowski H., *Dwa zjazdy krakowskie za Kazimierza Wielkiego*, Kraków 1914 (odbitka ze Sprawozdania C.K. Seminaryum Żeńskiego w Krakowie).
63. Phillips J., *Laciński Wschód 1098-1291*, [w:] *Historia krucjat*, red. J. Riley-Smith, tłum. K. Pachnik, Warszawa 2000.
64. Prawer J., *Histoire du royaume latin du Jérusalem*, Paris 1969-1970.
65. Quirini-Popławska D., *Italia i basen Morza Śródziemnego w latach 1204-1453*, [w:] *Wielka Historia Świata*, red. K. Baczkowski, t. V, Kraków 2005.
66. Quirini-Popławska D., *Urbs populosissima, opulentissima, liberalissima. Mit czy rzeczywistość późno-średniowiecznej Wenecji*, Kraków 1997.
67. Rabie H., *Mamluk Campaigns Against Rhodes (A.D. 1440-1444)*, [in:] “The Islamic World from Classical to Modern Times”, ed. C. E. Bosworth, Princeton 1989.
68. Richard J., *Les révoltes chypriotes de 1191-1192 et les inféodations de Guy de Lusignan*, [w:] *Montjoie. Studies in Crusade History in Honour of Hans Eberhard Mayer*, eds. B.Z. Kedar, J. Riley-Smith, R. Hiestand et al., Aldershot 1997.
69. Riley-Smith J., *The Knights of St. John in Jerusalem and Cyprus c. 1050-1310*, London 1967.
70. Runciman S., *Dzieje wypraw krzyżowych*, t. III, tłum. J. Schwakopf, Warszawa 1988.
71. Semkowicz A., *Krytyczny rozbiór Dziejów Polskich Jana Długosza (do roku 1384)*, Kraków 1887.
72. Setton K.M., *The Papacy and the Levant, 1204-1571*, Vol. I, Philadelphia 1976.
73. Strykowski M., *Kronika Macieja Strykowskiego niegdyś w Królewcu drukowana*, ks. XVI, Warszawa 1766.
74. Szajnocha K., *Wojna o cześć kobiety*, [w:] *Szkice Historyczne*, red. K. Szajnocha, t. IV, Złoczów 1901.
75. Szczur S., *Krakowski zjazd monarchów w 1364 roku*, „Roczniki Historyczne” 1998, z. 64.
76. Waško A., *Region bałtycki od XIII do połowy XV wieku*, [w:] *Wielka Historia Świata*, red. K. Baczkowski, t. V, Kraków 2005.
77. Waterson J., *Wojny mameluków*, Warszawa 2008.
78. Wyrozumski J., *Kazimierz Wielki*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1986.